

שיעור כללי

משמעותם של קנייני הקידושין כסף שטר וביאה

נעסוק היום בעז"ה בביאור ענין קנייני הקידושין ומהות קנין הקידושין ויתבאר דרך אגב הלימודים לקנין כסף ושטר וביאה ועוד כמה עניינים בתחילת פרקנו.

סוגייתנו

- יש לראות משנה ב. וגמ' עד סוף העמוד. ויש לעיין בכמה נקודות.

א' לשון האשה בה' הידיעה

- ראה תוס' ד"ה 'האשה' עד 'דהא גבי יבמה'.
- וראה תוס' כתובות ב. וחידושי פני יהושע ומ"ש בספר 'שובע שמחות' ומ"ש הנצי"ב במרומי שדה.

ב' סדר הדברים במשנה

- ראה דברי הראשונים שעסקו בסדר הדברים במשנתנו. חידושי הרשב"א, חידושי הר"ן וחידושי הריטב"א.
- וראה מה שכתבו הצ"ח בחידושי.

ג' הלימוד מ'קח ממני'

- ראה תוס' ד"ה 'וכתיב התם'.
- וראה חידושי הריטב"א על אתר.
- וראה מש"כ בדברות משה בשם בנו.

ד' דין שוה פרוטה במדי

- ראה גמ' לקמן יב. 'אמר שמואל קידשה בתמרה' עד 'הא בקידושי ספק'.
- וראה חידושי הרשב"א מה שהקשה ותיק.

ה' דין קנין כסף

- ראה שו"ע קצ סעיף א' ודברי הסמ"ע והט"ז שם.

תוספות מסכת כתובות דף ב עמוד א

בתולה - הא דלא קתני הבתולה כדתני האשה נקנית היבמה ניקנית (קדושין דף ב.) משום דהתם אקרא קאי כי יקח איש אשה (דברים כב) האשה הכתובה וכן היבמה אבל הכא לא קאי אקרא והא דלא תנן בפ"ק דקידושין (דף יד:) העבד עברי אף על פי דכתיב בקרא (שמות כא) כי תקנה עבד עברי משום דא"כ ה"ל למתני העבד העברי שאינו דבוק ואין דרך הש"ס לדבר כן ומיהו גבי איש ואשה רגילים בכל מקום לשנות בה' אף על גב דלא קאי אקרא כמו האשה שהלכה (ביבמות דף קיד:) האשה שנתארמלה (לקמן דף טו:) האיש מדיר את בנו בנזיר (נזיר ד' כח:).

פני יהושע מסכת קידושין דף ב עמוד א

האשה נקנית בשלש דרכים בכסף ובשטר ובביאה. לכאורה נראה דהא דקתני האשה נקנית היינו גדולה, דאלישנא דקרא קאי וכמ"ש תוספות ובלשון תורה סתם אשה היינו גדולה ולא קטנה, ומשום הכי קפסיק ותני דנקנית בשלש דרכים משא"כ בקטנה לא פסיקא מילתא דנקנית בשלש דרכים דהאיכא פחותה מבת שלש דאינה נקנית בביאה. ובזה היה מקום ליישב קושיית התוס' בד"ה האשה, דלעולם בכולהו דוכתי לא קתני בה"א הידועה דלעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה אלא דהכא שייך למיתני בה"א לאשמעינן דאשה המבוררת קאי היינו גדולה. ומכל שכן דאתי שפיר טפי לפי מה שכתבתי לעיל בפתיחה [לכתובות ד"ה אמנם] דלשיטת רש"י ז"ל קטנה שלא הגיעה לעונת הפעוטות בשטר נמי אינה מתקדשת, כמ"ש באריכות:

שובע שמחות קידושין ב.

מרומי שדה מסכת קידושין דף ב עמוד א

האשה נקנית בשלש דרכים. והקשו התוס' בלשון האשה דתני בה"א, וכתבו דהכא אקרא קאי כלומר האשה המבוררת בפסוק כו', אבל הקשו ע"ז דא"כ בעבד ואמה נמי ליתני בה"א. ונראה דמשום דכתיבא בקרא לשם מצוה, וכן ביבמה, משא"כ בשאר מילי. אבל התוס' ס"ל כהרא"ש בפ"א דכתובות דבקדושי אשה ליכא מצוה, ומשום"ה הקשו כן. איברא להרמב"ם וש"פ דס"ל דכי יקח איש אשה היא מצוה ניחא.

חידושי הרשב"א מסכת קידושין דף ב עמוד א

מתני' האשה נקנית בכסף בשטר ובביאה. אף על פי שהביאה מפורשת בתורה דכתיב ובעלה דמיניה ילפי' לה בגמרא, אפ"ה אקדמיה לכסף משום דאקדמיה קרא דכתיב כי יקח דהיינו כסף דגמרי' קיחה קיחה משדה עפרון, ותנא שטר אחר כסף משום דקנינו מרובה כסף, וגט דאקדמי' למיתת הבעל משום דכתיב בהדיא טפי ממיתה ועוד דלישנא דחיי טפי עדיף.

הר"ן על הרי"ף מסכת קידושין דף א עמוד א

ביאה. בא עליה ואומר לה התקדשי לי בביאה זו וכולהו יליף להו מקראי בגמרא והא דהקדים כסף לשטר לפי שרוב הקנינים הם בכסף ונקט בתריה שטר משום דדמי ליה שאף הוא קנינו מרובה. ובסיפא נמי גבי וקונה את עצמה הקדים גט למיתת הבעל משום דגט כתיב בהדיא דשרי לה ובמיתת הבעל שקלינן וטרינן בגמרא [דף יג ב] מנא לן ועוד דלישנא דחיי עדיף ליה:

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ב עמוד א

נקנית בכסף בשטר ובביאה. והאי דאקדמיה לכסף ושטר מקמי ביאה, למאן דנפקא ליה ביאה מובעלה נקט סידורא דקרא דמעיקרא כתיב כי יקח איש אשה דהיינו כסף כדאיתא בגמרא, והדר ובעלה דהיינו ביאה, ונקט שטר בהדי כסף מפני שקנינן מרובה בעלמא, ואפילו למאי דנפקא כסף מויצאה חנם אין כסף היינו למימרא דקדושי דאב הוו אבל עיקר קדושי כסף מכי יקח הוא כדמפרש בצריכותא דעבדינן בגמרא (לק' ד' ב'), ולרבי יוחנן דנפקא ליה ביאה מדכתיב בעולת בעל (לק' ט' ב'), איכא למימר דאקדים תנא למיתני כסף ושטר מקמי ביאה משום דהני אורחא דמילתא טפי, ולא עוד אלא דאסור לקדש בביאה ורב מנגיד אמאן דמקדש בביאה כדאיתא במכילתין (לק' י"ב ב').

צל"ח מסכת קידושין דף ב עמוד א

ובשטר ובביאה. עיין בר"ן טעם על סדר הזה, ועיין בתוס' יום טוב. ולדידי נראה לפי דאמרינן בעלמא אידי דאתיא מדרשא חביבא ואקדמיה ברישא, ועיין בריש יבמות [ג' ע"א], והרמב"ם בריש הלכות אישות קורא לקדושי כסף מדברי סופרים לפי שהוא נלמד מגזירה שוה ומקרא אצלו דברי סופרים, וקדושי שטר אף דג"כ לא כתיבא ומהקישא אתי דאיתקש הויה ליציאה, קורא דברי תורה, מטעם שכתב המגיד משנה שם, ועיין שם, וקידושי ביאה מפורש בקרא ובעלה או בעולת בעל לכל מר כדאית ליה לקמן דף ט' ע"ב, ולכך שנאן כסדר הזה כסף שטר וביאה.

חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ב עמוד א

כתיב הכא כי יקח וכתיב התם נתתי כסף השדה קח ממני. פי' מה התם כסף אף הכא כסף, ולא גזירה שוה ממש היא דהא קיחה דהתם קאי אכסף וקיחה דהכא קאי אאשה, אלא גילוי מילתא בעלמא היא וכעין ילמד סתום מן המפורש דלישנא דקיחה קיחה דכתב רחמנא אתא לגלווי דמה התם בכסף אף הכא בכסף, ודכוותה בתלמודא.

ומאי דאמרינן וקיחה איקרי קנין, לאו קיחה דכתיב בקרא דהא קיחה אכסף קאי כדפרישנא, אלא הכי אמרינן דקנין דשדה איקרי קנין, אלא דלא שייך שפיר למימר וקנין איקרי קנין ולהכי נקטינן קנין בלשון קיחה כלישנא דקרא.

דכתיב השדה אשר קנה אברהם אי נמי שדות בכסף יקנו. פי' וכי תימא דלא כתיב אשר קנה אלא בתר דקנייה בחזקה אבל משום כסף לא איקרי קנין וכסף השדה לא בא אלא לפרעון ומפני קפידתו של עפרון, קמ"ל שדות בכסף יקנו.

הערה ז

הגהות

הא דכתבו התוס' אינו חושש חלל שמואל לשון קיחה חט"ג דל"ד דקיחה דהכא קיימא חכסף של שדה וקיחה דאשה לא קיימא חכסף של אשה חלל אשה עמה אמר בני הרה"ג ר' דוד שליט"א שפיר דהא חס לא נקנה הקרקע להלוקח בטל גס קנין הכסף נעשה זה המוכר וינטרך להחזירם להלוקח כמו שלא לקח כלום ונמלא שקנין השדה בכסף עשה שם קיחה, וכן הוא באשה שזכסף נעשה שם הקיחה דאשכחן באישה, אבל צעטס אין צורך לה דאף חס שם קיחה אינו על אותו דבר מעש שיך למילף ג"ש

אוצר החכמות

והא דהקשו דליתני האשה נקחת וציחה שיך נמי לשון קיחה דכתיב ואיש אשר יקח את אחותו, תמנה דקיחה ההוא לא שיך לקנין דאדנצה הוא סתירה לקנין דהרי קיחה ההוא דאחותו לא עשה קנין קידושין דקידושין לא תפסי באחותו, והוא רק לשון קיחה דבר בעלמא ואיך שיך למיתני צעזיל זה על קנין דציחה שהוא צלשון קיחה וי"ט.

חידושי הרשב"א מסכת קידושין דף יב עמוד א

חיישינן שמא שו"פ במדי, כ' הרמב"ם ז"ל דדוקא בדבר המתקיים אבל אוכלין המתפסדין שא"א להגיעם למדי לא חיישינן להו כלל דאין מקום לאלו שיהיו שוין פרוטה, ולדבריו הא דאקשינן עליה דשמואל ממתני' דתני בפרוטה ובשו"פ הוי מצי לשנויי בשקדשה בדבר המתפסד אלא דקושטא דמלתא נקט דאפי' בדבר המתקיים קדושי ספק הן ולא ודאי, ומדברי רבותינו בעלי התוס' ז"ל נראה. שאפי' בדבר שאינו מתקיים הויא ספק מקודשת שהם ז"ל פירשו דהא דשמואל מדרבנן היא כדי שלא יבא הדבר להקל במדי, ומדבריהם ג"כ נלמוד דאפילו ידוע ששו"פ במדי אינה מקודשת ודאית דאין לך בכסף אלא מקומו ושעתו כדאמר' (ערכין כ"ד א') אין להקדש אלא מקומו ושעתו ולא אמרו כאן אלא משום הרואה גזרה שיבא הדבר לידי טעות במדי, וג"כ ראיתי לרמב"ן נר"ו, ודברי הרמב"ם ז"ל נראין לי עיקר דא"כ לא הו"ל למימר כאן בקדושי ודאי כאן בקדושי ספק שאין אלו קדושי ספק דודאי אינם קדושי אלא דגזרה דרבנן היא והו"ל למימר הכא מדרבנן א"נ כאן בקדושי מדאורייתא כאן בקדושי מדרבנן.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות מקח וממכר סימן קצ

סעיף א: קרקע נקנה באחד מארבעה דברים: בכסף, בשטר, בחזקה ובקנין סודר. הגה: וכדין המקח כך דין שכירות קרקע כל ימי השכירות וע' לקמן סוף ס' קצ"ה.

סעיף ב: בכסף כיצד, מכר לו בית או שדה ונתן לו כסף שוה פרוטה, קנה, ואין אחד מהם יכול לחזור בו. ואפי' נתן לו הכסף על מנת שיחזירה לו, קנה.

סמ"ע סימן קצ

ונתן לו כסף שוה פרוטה. דפחות מפרוטה אין חשיבות לקנות בו. ואיירי דוקא בשנתן לו השוה פרוטה על דמי הפרעון והשאר זקף עליו במלוה, או לא עייל ונפק אדווי, ועל דרך שנתבאר בסימן זה בסעיף י', וקיצר כאן וסמך אמ"ש אחר זה, או בשכל שיווי המקח אינו אלא פרוטה. אבל אין לומר דלא איירי כאן בכסף שנותן בשביל שיווי המקח, אלא שנותן לו פרוטה שבפרוטה זו נשתעבדו זה לזה, זה לקנות וזה למכור, ושאין אחד יכול לחזור בו, דומיא דקנין שטר וחזקה וקנין סודר, דזה אינו, דהא קנין כסף נלמד משדה עפרון [עיין קדושין ב' ע"א] וכסף הנזכר בשדה עפרון היה דמי שיווי השדה.

ט"ז חושן משפט סימן קצ

מ"ש סמ"ע סק"א דכל שלא נתן בתורת שיווי מקח אינו קונה, לא הבנתי דבריו, דהא כתב רמ"א סעיף (י"א) [י'] באמר ערבוני יקן קנה הכל. ועוד, הא גם גבי קנין דאשה בכסף נלמד מעפרון כמו דאיתא ריש קדושין, וזה פשוט דבאשה קונה אותה דרך נתינה לחוד ולא בתורת שיווי מה שהיא שוה:

מראי מקומות נוספים לצורך השיעור

דברים פרק כב, יג-יט

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָא אֵלֶיהָ וּשְׁנָאָה: (יד) וְשָׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים וְהוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וְאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא מִצְאֹתִי לָהּ בְּתוּלִים: (טו) וְלָקַח אָבִי הַנָּעֵר וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלִי הַנָּעֵר אֶל זִקְנֵי הָעִיר הַשְּׁעָרָה: (טז) וְאָמַר אָבִי הַנָּעֵר אֶל הַזִּקְנִים אֶת בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וּשְׁנָאָה: (יז) וְהִנֵּה הוּא שָׁם עֲלִילַת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא מִצְאֹתִי לְבִתִּי בְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְּתִי וּפָרְשׁוּ הַשְּׂמֵלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר: (יח) וְלָקַחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָאִישׁ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ: (יט) וַעֲנִשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנָתְנוּ לְאָבִי הַנָּעֵרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלֹא תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוֹכֵל לְשַׁלְּחָה כָּל יָמֶיהָ: ס

דברים פרק כד, א-ג

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעֻלָּה וְהָיָה אִם לֹא תִמָּצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרוּת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשַׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ: (ב) וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלַכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אֲחֵר: (ג) וּשְׁנָאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשַׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר לָקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:

דברים פרק כד, ה

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצֵּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלֶיהָ לְכָל דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׁמְחָה אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח:

שמות פרק בא, י

אִם אַחֲרַיִם יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגָּרַע:

רמב"ם הלכות אישות פרק יב

הלכה א: כשנושא אדם אשה בין בתולה בין בעולה בין גדולה בין קטנה אחת בת ישראל ואחת הגיורת או המשוחררת יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה בארבעה דברים.

הלכה ב: והעשרה שלשה מהן מן התורה ואלו הן שארה כסותה ועונתה, שארה אלו א מזונותיה, כסותה כמשמעה, עונתה לבא עליה כדרך כל הארץ: והשבעה מדברי סופרים וכולן תנאי בית דין הם, האחד מהם עיקר כתובה, והשאר הם הנקראין תנאי כתובה ואלו הן, לרפאותה אם חלתה, ולפדותה אם נשבית, ולקברה כשתמות, ולהיות נזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה, ולהיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחרי מותו עד שיתארסו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשין כתובתה יתר על חלקם בירושה שעם אחיהם.

רמב"ם הלכות אישות פרק יג

ובכלל הכסות שהוא חייב לה כלי בית ומדור שיושבת בו, ומה הן כלי בית מטה מוצעת ומפץ או מחצלת לישב עליה, וכלי אכילה ושתייה כגון קדרה וקערה וכוס ובקבוק וכיוצא בהן. והמדור ששוכר לה בית של ארבע אמות על ארבע אמות ותהיה רחבה חוצה לו כדי להשתמש בה ויהיה לו בית הכסא חוץ ממנו.

חות פרק ג, ט

וַיֹּאמֶר מִי אֶת וְתֹאמַר אֲנֹכִי רוּת אֲמַתְךָ וּפְרִשְׁתְּ כִנְפֶךָ עַל אֲמַתְךָ כִּי גֵּאל אֶתָּה.

רש"י רות פרק ג פסוק ט

ופרשת כנפך - כנף בגדך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין.

בראשית פרק ב, כב-כד

וַיִּבֶן ה' אֱלֹקִים אֶת הַצֵּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם: (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעָם עָצָם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ זֹאת: (כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:

בראשית פרק כג, יג-כ

וַיִּדְבֹּר אֶל עֶפְרוֹן בְּאֲזִנֵּי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אֵךְ אִם אֶתָּה לוֹ שְׁמַעְנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֶה קֹחַ מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת מִתִּי שְׁמָה: (יד) וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת אֲבִירָהּ לֵאמֹר לוֹ: (טו) אֲדֹנִי שְׁמַעְנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי וּבִינְךָ מֵהָ הוּא וְאֶת מִתְךָ קֹבֵר: (טז) וַיִּשְׁמַע אֲבִירָהּ אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אֲבִירָהּ לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאֲזִנֵּי בְנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֵבֶר לִסְחָר: (יז) וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפֻּלָּה אֲשֶׁר לִפְנֵי מִמְרָא הַשְּׂדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשְּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֻלוֹ סָבִיב: (יח) לְאֲבִירָהּ לְמִקְנֶה לְעִינֵי בְנֵי חֵת בְּכָל בָּאֵי שַׁעַר עִירוֹ: (יט) וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אֲבִירָהּ אֶת שְׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מַעְרַת שְׂדֵה הַמִּכְפֻּלָּה עַל פְּנֵי מִמְרָא הוּא חִבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: (כ) וַיָּקָם הַשְּׂדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאֲבִירָהּ לְאַחֲזֹת קֹבֵר מֵאֵת בְּנֵי חֵת: ס